

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN–HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA–KNOWLEDGE DATABASE

HÁRS, Ernő

A portugál nyelvű afrikai irodalom / African Literature in Portuguese Language

Eredeti közlés/Original publication:

Nagyvilág, 1970, 15. évf., 10. szám, 1552–1553. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.003.601

Dátum/Date: 2019. május / May

filename: hars_1970_AfrIrodPortNyelven

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

HÁRS, Ernő: A portugál nyelvű afrikai irodalom / African Literature in Portuguese Language, *AHU MATT*, 2019, **pp. 1–9. old.**, No. 000.003.601, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Közkönyvtárakban / In public libraries

Megjegyzés / Note:

ellenőrzött és szerkesztett szöveg / controlled and edited text

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, a portugál nyelvű afrikai irodalom rövid bemutatása és magyar fordítások

African research in Hungary, short presentation of the African literature in Portuguese language and translations in Hungarian

---

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian,
Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

A PORTUGÁL NYELVŰ AFRIKAI IRODALOM

HÁRS, Ernő

Nagyvilág, 1970, 15. évf., 10. szám, 1552–1553. old.

Amikor Fekete-Afrika irodalmáról beszélünk, vizsgálódásaink jószerevével beleférnek a huszadik század keretébe. Ha korábbi évtizedekbe is vissza kell nyúlnunk, ezt inkább politikai, társadalmi, mint irodalmi szempontok teszik indokolttá. Az afrikai néger irodalom fiatalsága az évszázados gyarmati elnyomás szükségszerű velejárója. A történelem iróniája, hogy a szabadságukat elnyert vagy a szabadságukért még harcoló afrikai népek előreláthatólag még évtizedekig a gyarmatosítók nyelvét használják. A fekete-afrikai irodalom nagy nyelvterületeit azok a kulturális hatások alakították ki, melyek Afrikát a gyarmatosítás folyamán érték, így angol, francia és portugál nyelvű néger irodalomról beszélhetünk. Míg minőségileg és mennyiségileg a két előbbi feltétlenül rangosabb, a portugál nyelvű afrikai irodalomnak a gyarmatosítás utolsó erődövezetében folyó népi felszabadító küzdelem ad jelentőséget.

A portugál uralom alatt álló Guinea, Angola, Moçambique, valamint a Zöldfoki-szigetek és Szent Tamás szigete lényeges fejlődési különbségeket mutatnak. A szigetek irodalma magasabb szinten áll, mint a szárazföldi területeké, ugyanakkor az utóbbiak harcosabbak, mert a múlt század végén konszolidálódott gyarmati rend elősegítette az elnyomott népek ellenállásának kifejlődését.

A portugál nyelvű afrikai irodalom kezdetén két költőt találunk, a Szent Tamás szigetéről származó Costa Alegrét és a moçambique-i eredetű Rui de Noronhát. *Costa idegre* 1880 körül alkotott Lisszabonban, ahol a társadalom számkivetettjeként tengette életét. Csak halála után, 1916-ban jelent meg kötete, de ebben nyoma sincs a Szent Tamás-sziget akkor már erősen érezhető szociális feszültségeinek. A versek egyetlen témája a megalázott fekete lélek panasza, mely végül is fajtájának egyetemes elátkozásába torkollik. *Rui de Noronha*, aki a huszadik század harmincas éveiben tűnt fel elégikus verseivel, rendki-

vül érzékeny az elnyomás minden formája iránt, de magára hagyatva, misztikus révületben kesereg, és bár hisz Afrika ébredésében, messze van attól, hogy népe vágyaival és reményeivel azonosuljon.

Angolában a múlt század utolsó két évtizedében, élénk politikai küzdelmek légkörében, két nemzedék hagyott maga után figyelemre méltó irodalmi nyomokat. A korszak szellemi életére az újságírás nyomta rá a bélyegét. Az angolaiak, élve az akkor még viszonylag liberális portugál sajtótörvény adta lehetőséggel, újságokat, magazinoakat és irodalmi folyóiratokat jelentettek meg Luandában. A megindult irodalmi erjedés kimagasló dokumentuma az 1901-ben megjelent *A voz de Angola clamando no deserto* (Angola hangja, mely a pusztába kiált) című könyv. A szerzők visszautasítják a gyarmatosítók négerellenes rágalmait, például, hogy a feketék egyetlen eszménye az „evés munka nélkül”. Az újságíró irodalom hordozója volt az *O brado africano* (Afrikai kiáltás), *Joao Albasini* és *Astacio Dias* moçambique-i írók hetilapja is, mely – bár az angolai írókénál halkabb hangon — szintén a portugál-afrikai népek öntudatának ébresztését szolgálta.

A Zöldfoki-szigetek irodalma az 1936-ban elindított *Claridade* (Világosság) folyóirat köré tömörült. Am ez az irodalom lényegében nem volt más, mint az európai portugál irodalom provinciális változata.

A második világháború után a bennszülött lakosság törekvéseinek forradalmasodásával egyidőben új irodalmi jelenségeknek lehetünk tanúi. Ezek egy része az anyaországhoz, más része Angolához fűződik.

Portugáliában az ötvenes években egyetemi hallgatók és értelmiségiek részvételével megalakult az Afrikai Tanulmányi Központ, mely Portugál-Afrika kulturális örökségének feltárását tűzte ki célul. Bár a Központ csak két évig működött, és irodalmi terveiből csak egy vékony költői antológia kiadása valósult meg, a kezdeményezés nagy visszhangra talált az afrikai ifjúság körében. A Szent Tamás-szigetek, Angola és Moçambique költőinek alkotásai első ízben hívták tel a figyelmet e területek sokszínű irodalmi termésére, és hozzájárultak a nemzeti öntudat megerősödéséhez. Portugál-Afrika ezzel az antológiával bekapcsolódott az afrikai kontinens szellemi szabadságharcába.

Angolában a tizenkilencedik század liberális sajtópolitikáját a kímeletlen gyarmati elnyomás korszaka követte. A virágzó irodalmi életet a fasiszta terror légköre váltotta fel, a szellemi élet megbénult. E korszakból legfeljebb *Oscar Ribas* regény- és novelláíró érdemel em-

lítést, aki a néphagyomány tanulmányozásával szerzett nevet magának.

Ilyen előzmények után tűzte zászlajára 1948-ban az értelmiség egy csoportja a „Fedezzük fel Angolát” jelszót. A mozgalom elméleti és esztétikai tételeit Viriato da Cruz költő öntötte formába. Véget kell vetni – írta – a nyugati értékek túlzott tiszteletének. Közös és szervezett munkával kell hozzájárítani a szülőhaza felfedezéséhez. Az alkotók ismerjék meg a külföldi irodalom korszerű áramlatait, és hasznosítsák őket saját nemzeti mondanivalójuk elmélyítésére. A felhívás nyomán hamarosan kibontakozott az új angolai költők mozgalma, megjelent az *Üzenet* című folyóirat, és tervet dolgoztak ki a tömegek írástudatlanságának felszámolására. Igaz, hogy a gyarmati bürokrácia késedelem nélkül akcióba lépett, s a mozgalom illegalitásba kényszerült, elhallgattatni azonban már nem lehetett. Külső hallgatóságnak ott volt Moçambique-től Brazíliáig az egész portugál nyelvű színes világ, az Afrikai Tanulmányi Központ pedig még messzebb tolta az új eszmék érvényesülésének határait.

A háború utáni portugál-afrikai irodalom három lényeges szakasza közül az első a *négritude*, az asszimiláció elutasítása, vagy Aimé Césaire kifejezésével élve „a testvériség haragos és türelmetlen követelése”. Ezt a szakaszt *Francisco-fosé Tenreiro* verseskötete, az *Ilha de Nome Santo* (A Szent Név szigete) vezeti be, s ide tartozik *Viriato da Cruz*, továbbá *Agostinho Neto* és *Antonio Jacinto* Moçambiqueből. Költészetük lényege az ősi nemzeti örökség értékeinek tudatosítása s az egész tengerentúli világot érintő szociális feszültségek megszólaltatása.

A második a *partikularizáció* szakasza, mely a *négritude* mozgalom kiterjedésének egyenes következménye. A nemzeti sajátosságok egyre jobban érvényesülnek, a témák mindinkább aktualizálódnak. Portugál-Afrikában, ahol 1954 óta kezdenek megalakulni a modern típusú politikai pártok, az irodalom lépést tartott a nemzeti öntudat ébredésével, és 1960-ra, a gyarmati világ szétbomlásának idejére átvette az események irányítását. E korszak költészete, melyben egyaránt helyet kapott a Szent Tamás szigetére hurcolt mezőgazdasági munkások keserve, az 1953. évi batepai mézszárlások elítélése vagy Angola népeinek erősödő önbizalma, végül a nemzeti ellenállás egységes szólamává erősödött.

Angola, Guinea és Moçambique 1961 és 1964 között megindított fegyveres felkelése nyitja meg a portugál-afrikai költészet legújabb,

harmadik szakaszát. A költészet mind tartalmában, mind formakincsében alkalmazkodik a történelmi helyzetéhez. Ugyanaz következik be, mint Éluard-éknál a francia ellenállás időszakában. A nagyműveltségű, csak kevesekhez szóló költők, *Costa Andrade* vagy *Jorge Rebelo*, leszállnak a nép közé, s hazafias lelkesedésüket átveszik a harcban közvetlenül nem érdekelt zöldfoki költők is. A szó nemes értelmében vett politikai költészet jön létre, mely nemcsak hatásában múl felül minden eddigi portugál-afrikai irodalmat, hanem nyersanyagát is megújítja. Angola és Moçambique költői a portugál nyelvbe az afrikai nyelvek ritmusát oltják, a Zöldfoki szigeteken *Raoberdiano Dambara* irodalmi rangra emeli a tájszólást, Guineában pedig a népdal válik a politikai törekvések legfontosabb hordozójává.

A népdal egyébként Angolában és Moçambique-ban is egyre nagyobb szerephez jut. A fegyveres küzdelem résztvevői jogot formálnak a lírai önkifejezésre. Megszületik a közösségi költészet, mely dicsőíti az ellenállást, kigúnyolja a portugál katonát, és ünnepli a forradalmi pártot.

Gabriel Mariano

SZIGETEM PANASZA

Ki az aki nappal zokog
s meghal éhségtől csikarva
a tengerparti homokon?
Ki az kinek lépte biztos
és megjelölt órákba fül
kinek levágták ujjait
és begöngyölték éjeit
sosem látott nappalokba?

Én vagyok.

Ki az kinek a leginkább
megvetett vér lepi szemét
a legfájóbb fájdalom
a legkiszáradtabb halál?

Ki az ezerszer eladott
a több mint ezerszer megölt
a milliószor kigúnyolt?

Én voltam.

Ki az ki újjászületik
a disznóól ganájában?
Ki az ki a tiszta reggel
húsába mélyeszt karmokat?
Ki az ki meghiúsítja
a hamis éjek holdjait?

Én vagyok.

Ki az ki addig kiált míg
a kiáltástól bereked
míg meghal idő előtt és
feltámad önhatalomból?

Én vagyok.

Én vagyok ki életre kel
a legszárazabb halálból
a legfájóbb fájdalomtól
a legvakabb éjszakából

Én.

Ne vádoljon senki se hogy
rejtélyesen viselkedem ...
Csak mindvégig hű maradtam
zöldsendű szülőhőmhez
s az úr nélküli hajnalok
biztosravett tavaszához ...

Fernando Costa Andrade

EGY VÁDLÓ ÉNEK NEGYEDIK VERSE*

A földön
50 000 halott akit senki se sirat
temetetlenül
a földön
50 000 halott
senki se siratja meg.
Ezer Guernica Orozco és Siqueiros ecsetjének beszéde
csend mely olyan hatalmas mint a tenger
mintha vérzapor hullana
mintha a sűrű haj fűszálakká magasodna
mintha megátkoznának a szájak
so 000 halottjuk holta pillanatában
mindenkit aki él a földön.
A földön
50 000 halott akit senki se sirat senki ...
Angola anyái
elestek gyermekeikkel.

Rui de Noronha

SURGE ET AMBULA

Alszol, sötét hazám, s megy a világ előre.
Alszol, s megy a világ, kor kor után repül.
Az egyik féltekén a siker jár tetőzve,
míg te a másikon alszol időtlenül ...
Erdeid iszonyú rengeteggé szövődnek,

---

* Az angolai nép 1961. évi felkelése a gyarmatosítók megtorló intézkedései miatt néhány hónap alatt 50 000 polgári áldozatot követelt.

ahol magányosan üvölt éjjel a vad.
Rabszolgaság köde uralkodik fölötted.
S eltévedt Afrika, te alszod álmodat.

Ébredj. Rég egeden köröz, lecsapni vágyva,
s hogy mohón feligya meleg vércseppjeid,
álmos rabszolga, ó, a hollók csapata.

Ébredj, álmod nem a föld közönséges álma.
Halld meg a haladást, ez új Názáretit,
ki kart nyújtva kiált: „Surge et ambula.”

Hárs Ernő fordításai